

Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка

НН інститут фізичної культури

Кафедра здоров'я, фізичної терапії, реабілітації та ерготерапії

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор НН інституту фізичної
культури і спорту

Михайло ЛЯННОЙ

«31» Серпня 2023 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Клінічний реабілітаційний менеджмент при порушеннях діяльності ОРА

(назва навчальної дисципліни)

галузь знань _____ 22 Охорона здоров'я _____

(шифр і назва галузі знань)

спеціальність _____ 227 Фізична терапія, ерготерапія _____

(шифр і назва)

освітня-програма _____ ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ, ЕРГОТЕРАПІЯ _____

(назва)

Мова навчання _____ українська _____

Погоджено _____ науково-методичною
комісією

НН інституту фізичної культури
«31» серпня 2023 року

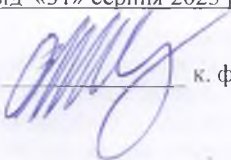
Голова: Людмила МОРОЗ, к. пед. н.,
доцент

Розробник:

Звіряка Олександр Миколайович, к.фіз.вих, доцент кафедри терапії та реабілітації

Робоча програма розглянута і схвалена на засіданні кафедри терапії та реабілітації

Протокол № 1 від «31» серпня 2023 р.

Завідувач кафедри к. фіз. вих., доцент Олександр ЗВІРЯКА

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 4	Бакалавр	Обов'язкова	
		Рік підготовки:	
4-й		4-й	
Семестр			
7-8-й			
8-й			
Лекції			
32 год.		4 год.	
Практичні, семінарські			
40 год.		6 год.	
Лабораторні			
- год.		- год.	
Самостійна робота			
93 год.		95 год.	
Консультації:			
- год.	- год.		
Вид контролю: екзамен			
Загальна кількість годин – 120			

1. Мета вивчення навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни є набуття студентами теоретичних знань та практичних навичок у процесі обґрунтування, розробки, аналізу та корегування програм фізичної терапії із елементами ерготерапії осіб при травмах і захворюваннях опорно-рухового апарату на стаціонарному та поліклінічному етапі реабілітації.

Основними завданнями вивчення дисципліни є:

- лекційний курс спрямований на ознайомлення студентів з етіологією, клінікою, патогенезом, показаннями/протипоказаннями до використання та механізмами терапевтичної дії спеціальних засобів фізичної терапії при

різних травмах, захворюваннях, деформаціях ОРА їх наслідками та ускладненнями;

- практичний курс спрямований навчити методично правильно, складати і застосовувати програми фізичної терапії для травматолого-ортопедичних хворих, контролювати їх стан під час їх проведення, покращання якості життя осіб у різних умовах повсякдення та етапах реабілітаційного процесу;

- самостійна робота спрямована на поглиблене ознайомлення та опрацювання додаткових тем, питань навчального курсу або доопрацювання додаткового навчально-методичного матеріалу, який не увійшов до переліку основних тем; робота із матеріалами наукових досліджень, документацією та першоджерелами узагальнення отриманих знань та використання їх на практиці.

2. Передумови для вивчення дисципліни

Дисципліна «Фізична терапія та ерготерапія при порушеннях опорно-рухового апарату» має тісний зв'язок з дисциплінами «Анатомія людини», «Загальна фізіологія людини з основами патологічної фізіології», «Основи медичних знань», «Біомеханіка», «Методика та техніка класичного масажу», «Гідрокінезотерапія та гідротерапія», «Лікувальна фізична культура», «Загальна фізіотерапія», «Догляд за хворими», «Основи вертеб্রології і мануальної терапії», «Обстеження, методи оцінки та контролю при порушенні діяльності ОРА».

3. Результати навчання за дисципліною

Оволодіння теоретичними знаннями з формування визначених освітньо-професійною програмою загальних та фахових компетентностей, зокрема: застосовувати знання у практичних ситуаціях; діяти соціально відповідально та свідомо; враховувати медичні, психолого-педагогічні, соціальні аспекти у практиці фізичної терапії, ерготерапії; провадити безпечну практичну діяльність; забезпечувати відповідність заходів фізичної терапії та ерготерапії функціональним можливостям та потребам пацієнта.

Знати:

- показання та протипоказання до використання засобів фізичної терапії;

- причини виникнення травм, клінічні прояви та методи лікування травм, захворювань і деформацій ОРА;

- принципи підбору засобів фізичної терапії з урахуванням характеру травми або захворювання, клінічного стану пацієнтів, їх функціональних можливостей та віку;

- ефективні методики засобів фізичної терапії при різних травмах і захворюваннях ОРА;

- функціональні та візуальні методи контролю за станом пацієнтів під час реабілітаційного процесу;

Вміти: - аналізувати науково-методичну літературу з проблем фізичної терапії хворих з травмами і захворюваннями ОРА;

- збирати анамнез, оглядати, діагностувати хворого перед призначенням необхідних засобів фізичної терапії;

- ставити пріоритетні завдання у комплексній реабілітації травматолого-ортопедичних хворих;

- використовувати ефективні методики фізичної терапії із застосуванням спеціального та новітнього обладнання;

- складати комплексні програми фізичної терапії при різних травмах і захворюваннях ОРА;

- правильно давати методичні рекомендації по виконанню і дозуванню засобів фізичної терапії;

- методично правильно користуватися гімнастичною термінологією та якісно демонструвати фізичні вправи під час їх застосування у програмах;

- контролювати стан хворого під час процесу фізичної реабілітації;

- аналізувати та вносити корективи під час апробації програм фізичної терапії;

- надавати методичні рекомендації, щодо покращання якості життя травматолого-ортопедичних хворих.

<p>Знання</p>	<p>ПРЗ 5. Знати закони України про охорону здоров'я, етичний кодекс, нормативні документи, що регламентують професійну діяльність; особливості позиціонування та переміщення.</p> <p>ПРЗ 8. Засоби методи та форми фізичної терапії, ерготерапії.</p> <p>ПРЗ 13. Знати основи психології та дидактики; принципи здорового способу життя; особливості профілактики захворювань та їх ускладнень, травм, неповносправності; прийоми самообслуговування та догляду.</p>	<p>ПР 09. Реалізовувати індивідуальні програми фізичної терапії, ерготерапії.</p> <p>ПР 10. Здійснювати заходи фізичної терапії, для ліквідації, або компенсації рухових порушень та активності.</p> <p>ПР 11. Здійснювати заходи ерготерапії для ліквідації, або компенсації функціональних та асоційованих з ними обмежень активності та участі в діяльності.</p> <p>ПР 14. Безпечно та ефективно використовувати обладнання для проведення реабілітаційних заходів, контролю основних життєвих показників пацієнта, допоміжні технічні засоби реабілітації для пересування та самообслуговування.</p>
<p>Уміння</p>	<p>ПРУ 5. Вміти виявляти фактичний і потенційний ризик, небезпеку для пацієнта/клієнта та практикуючого фахівця, відповідним чином реагувати на неї; запобігати небезпеці, мінімалізувати її під час фізичної терапії, ерготерапії; безпечно використовувати обладнання.</p> <p>ПРУ 9. Вміти оцінити функціональні можливості та потреби пацієнта/клієнта; обирати методи впливу/догляду, враховуючи патологію, функціональні розлади, активність та участь особи, контекстні та особистісні фактори; організувати індивідуальні та групові заняття, обирати необхідне обладнання; моніторити стан пацієнта; передбачати та визначати реакцію пацієнта/клієнта на проведення реабілітаційних заходів.</p> <p>ПРУ 13. Вміти провадити здоровий спосіб життя та навчати цьому пацієнта/клієнта</p>	<p>Вказані програмні результати досягаються за допомогою використання комбінації наступних методів: словесний метод та метод наочності на лекційних заняттях, практичний метод на практичних заняттях та науково-дослідницькі методи під час самостійної роботи (аназу, синтезу, абстрагування).</p> <p>Для оцінки сформованості даного результату навчання використовуються: практичні завдання.</p>

	та/або родиниціва, опікунів, близьких; навчати пацієнта/клієнта прийомам самообслуговування, основам профілактики захворювань та їх ускладнень, травм, неповносправності.	
Комунікація:	<p>ПРК 5. У разі невизначеності, звертатися по допомогу чи скеровувати пацієнта/клієнта до іншого фахівця сфери охорони здоров'я; у тактовній та зрозумілій формі реагувати на небезпечні дії колег.</p> <p>ПРК 9. Налагоджувати обмін досвідом; застосовувати вербальну та невербальну комунікацію з пацієнтом/клієнтом; надавати інформацію в оптимальний спосіб.</p> <p>ПРК 13. Зрозуміле та недвозначне донесення власних висновків, знань та пояснень, що її обґрунтовують до фахівців та нефахівців.</p>	

4. Критерії оцінювання результатів навчання

Кількість балів	Критерії оцінювання навчальних досягнень студента
90 – 100	Студент має глибокі міцні і системні знання з теми, використовує наукову термінологію, вільно володіє понятійним апаратом, вміє працювати з навчальним матеріалом. Правильно планує свою самостійну роботу. Будує відповідь логічно, послідовно, розгорнуто, використовуючи наукову термінологію.
82 – 89	Студент має міцні ґрунтовні знання, вміє застосовувати їх на практиці, але може допустити неточності, окремі помилки в формулюванні відповідей.
74 – 81	Студент знає програмний матеріал повністю; має практичні навички в аналізі системи технічних засобів реабілітації та їх застосування; недостатньо вміє самостійно мислити, не може вийти за межі теми.
64 – 73	Студент знає основний зміст теми, але його знання мають загальний характер, іноді не підкріплені прикладами.
60 – 63	Виконання контрольних заходів задовольняє мінімальним критеріям. Оцінка виставляється студенту, який має суттєві недоліки у викладі навчального матеріалу, має прогалини у знаннях, потребує навідних питань і не може самостійно побудувати логіку відповіді. Разом з тим оцінка «задовільно» передбачає засвоєння вузлових питань, розуміння суті основних проблем курсу.

35 – 59	Студенту надається можливість скласти оговорені контрольні заходи для поліпшення підсумкової оцінки. Оцінка виставляється студенту, який не розуміє суті поставлених питань, не має знань основних проблем курсу технічних засобів реабілітації, не орієнтується в змістові основних понять курсу дисципліни.
1 – 34	Кредит не зараховано. Студент повинен повторно освоювати навчальний матеріал дисципліни.

Розподіл балів

Поточний контроль							Разом	Підсумковий тестовий контроль	Сума
РОЗДІЛ 1		РОЗДІЛ 2							
Т 1.1	Т 1.2	Т 2.1	Т 2.2	Т 2.3	Т 2.4	Т 2.5			
Поточний контроль							70	30	100
7	7	7	7	7	7	7			
Контроль самостійної роботи									
3	3	3	3	3	3	3			

Критерії поточного оцінювання на кожному практичному занятті

За кожне заняття студент може набрати до «7» балів за відповідь і теоретичну роботу (максимальна кількість балів за всі заняття – 49), «3» балів за контроль самостійної роботи (максимальна кількість балів – 21).

Усна відповідь на питання практичного заняття оцінюється у «7» балів:

«7»-«6» балів – студент повністю засвоїв теоретичний матеріал, логічно викладає його, робить висновки, висловлює гіпотези, дискутує;

«5»-«4» балів – студент засвоїв теоретичний матеріал, вільно викладає його, наводить приклади, однак є незначні проблеми з усвідомленням системних зв'язків, не завжди дотримується логіки викладу, припускається незначних помилок чи неточностей;

«3» бали – студент засвоїв матеріал на репродуктивному рівні (переказування), приймає активну участь у роботі, відтворює вивчене не завжди логічно, припускається помилок;

«2» бали – студент, який невпевнено переказує матеріал, під час відповіді потребує допомоги, допускається помилок;

«1» бал – студент, який не приймає участь в обговоренні питань на занятті.

«0» балів – студент відсутній на занятті.

Під час контролю самостійної роботи відповідь студента оцінюється від «0» до «3» балів:

«3» бали – послідовний виклад матеріалу з висновками в кінці відповіді, знання практичного матеріалу, володіння спеціальною термінологією, уміння творчо розв’язувати завдання;

«2» бали – послідовний виклад матеріалу, знання практичного матеріалу, часткове володіння спеціальною термінологією, при поясненні понять допущено помилки;

«1» бал – зміст матеріалу викладено частково, з недотриманням в окремих випадках послідовності, студент частково володіє знаннями практичного матеріалу, при поясненні понять допущено помилки, суть питання в основному розкрита, не зважаючи на зазначені вище упущення;

«0» балів – виклад матеріалу нелогічний, непослідовний, поверхневий, безсистемний.

Доповнення та участь у дискусії на практичному занятті оцінюється у 0,5 бали.

Підсумковий тестовий контроль

Тестовий контроль проводиться 1 раз наприкінці вивчення дисципліни перед складанням екзамену за розробленими комплексними тестовими завданнями та має максимальну оцінку – **30 балів**.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для екзамену, заліку, курсового проекту (роботи), практики
90 – 100	A	відмінно
82 - 89	B	добре
74 - 81	C	
64 - 73	D	задовільно
60 - 63	E	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1 - 34	F	незадовільно з обов’язковим повторним вивченням дисципліни

5. Засоби діагностики результатів навчання

Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни формується з урахуванням результатів поточного контролю та заліку. Протягом семестру здобувач вищої освіти може отримати максимальну кількість балів – 100 як суму балів за результатами поточного контролю на практичних заняттях та під час консультацій науково-педагогічних працівників з тем, на які не передбачено аудиторних годин.

6. Програма навчальної дисципліни

6.1. Інформаційний зміст навчальної дисципліни

РОЗДІЛ I. Патофізіологічні зміни при порушенні діяльності ОРА та методи діагностики. Концепція фізичної реабілітації при порушенні діяльності ОРА.

Тема 1. Патофізіологічні зміни при порушенні діяльності ОРА, характеристика ушкоджень та методи їх лікування:

- травма;
- травматична хвороба;
- переломи;
- вивихи;
- розтягнення;
- -фіксаційний метод лікування;
- -екстензійний метод лікування;
- оперативний метод лікування;
- - патофізіологічні механізми наслідків травм.

Тема 2. Обстеження травматологічних та ортопедичних хворих:

- вивчення анамнезу;
- збір скарг хворого;
- пальпація;
- антропометричні вимірювання;
- визначення амплітуди рухів у суглобах;
- дослідження функціональних можливостей м'язової системи;
- дослідження ходи.

РОЗДІЛ II. КРМ при переломах кісток верхньої та нижньої кінцівок.

Тема 3. КРМ при переломах кісток плечового пояса та верхньої

кінцівки:

- переломи ключиці та лопатки;

- переломи плечової кістки;
- переломи кісток передпліччя;
- переломи кісток кисті.

Тема 4. КРМ при переломах нижньої кінцівки:

- переломи стегнової кістки;
- переломи надколінника;
- переломи кісток гомілки;
- переломи кісток стопи.

РОЗДІЛ III. КРМ при переломах хребта та таза.

Тема 5. КРМ при переломах хребта:

- компресійні переломи поперекових і грудних хребців;
- компресійні переломи шийних хребців;
 - переломи поперечних відростків хребця;
 - переломи остистих відростків хребця.

Тема 6. КРМ при переломах таза:

- ізольовані переломи таза;
- переломи кісток таза без порушення безперервності тазового кільця;
- переломи кісток таза з порушенням безперервності тазового кільця;
- переломи кульшової западини.

РОЗДІЛ IV. КРМ при вивихах, закритих ушкодженнях, вроджених вадах та деформаціях апарату опори та руху.

Тема 7. КРМ при вивихах та закритих ушкодженнях:

- вивихи ключиці;
- вивихи плеча;
- вивихи передпліччя;
- вивихи основної фаланги і пальця;
- вивихи стегна;
- вивихи гомілки;
- травматичні вивихи надколінника;
- вивихи кісток стопи;
- вивихи хребців;
- забій;
- ушкодження зв'язок гомілковостопного, колінного, променево-зап'ясткового, п'ястково – фалангових, міжфалангових суглобів;
 - ушкодження сухожилків;
 - ушкодження менісків.

Тема 8. КРМ при вроджених вадах ОРА:

- вроджена м'язова кривошия;
- вроджена клишоногість;
- вроджена дисплазія кульшового суглоба;
- воронкоподібна грудна клітина;
- килеподібна грудна клітина.

Тема 9. КРМ при порушеннях постави:

- кругла спина;
- плоска спина;
- кругло-ввігнута спина;
- сколіотична постава;
- сколіоз.

Тема 10. КРМ при запаленнях і дегенеративно-дистрофічних

захворюваннях суглобів:

- артрити суглобів верхніх кінцівок;
- артрити суглобів нижніх кінцівок;
- остеохондроз;
- гонартроз;
- коксартроз.

6.2. Структура та обсяг навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин									
	Денна форма					Заочна форма				
	усього	у тому числі				усього	у тому числі			
			р	онс	.р.			р	онс	.р.
1	2					7			0	1
Розділ I. Патолофізіологічні зміни при порушенні діяльності ОРА та методи діагностики. Концепція фізичної реабілітації при порушенні діяльності ОРА.										
Тема 1. Патолофізіологічні зміни при порушенні діяльності ОРА, характеристика ушкоджень та методи їх лікування.	6					9	,5	,5		
Тема 2. Обстеження травматологічних та ортопедичних хворих.	1					1	,5	,5		0
Розділ II КРМ при переломах кісток верхньої та нижньої кінцівок										
Тема 3. КРМ при переломах кісток плечового пояса та верхньої кінцівки.	1					1				0
Тема 4. КРМ при переломах кісток нижньої кінцівки.	1					1				0
Розділ III КРМ при переломах хребта та таза										
Тема 5. КРМ при переломах хребта.	1					1	,5	,5		0
Тема 6. КРМ при переломах таза.	1					1	,5	,5		0

Розділ IV КРМ при вивихах, закритих ушкодженнях, вроджених вадах та деформаціях апарату опори та руху.										
Тема 7. КРМ при вивихах та закритих ушкодженнях.	4	1					3	1		0
Тема 8. КРМ при вроджених вадах ОРА.	4	1					3	1		0
Тема 9. КРМ при порушеннях постави.	4	1					3	1		0
Тема 10. КРМ при запаленнях і дегенеративно-дистрофічних захворюваннях суглобів.	4	1					5	1		2
Усього	20	1	0	8		2	20	1	2	00

Теми лекційних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1	Патофізіологічні зміни при порушенні діяльності ОРА, характеристика ушкоджень та методи їх лікування. Концепція фізичної реабілітації при порушенні діяльності ОРА.	2	0,5
2	Обстеження травматологічних та ортопедичних хворих.	2	0,5
3	КРМ при переломах кісток плечового пояса та верхньої кінцівки.	2	1
4	КРМ при переломах кісток нижньої кінцівки.	2	1
5	КРМ при переломах хребта.	2	0,5
6	КРМ при переломах таза.	2	0,5
7	КРМ при вивихах та закритих ушкодженнях.	2	1
8	КРМ при вроджених вадах ОРА.	2	1
9	КРМ при порушеннях постави.	2	1
10	КРМ при запаленнях і дегенеративно-дистрофічних захворюваннях суглобів.	2	1
	Усього годин	20	8

Теми практичних (семінарських) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1	Патофізіологічні зміни при порушенні діяльності ОРА, характеристика ушкоджень та методи їх лікування. Концепція фізичної реабілітації при порушенні діяльності ОРА.	2	0,5

2	Обстеження травматологічних та ортопедичних хворих.	2	0,5
3	КРМ при переломах кісток плечового пояса та верхньої кінцівки.	2	1
4	КРМ при переломах кісток нижньої кінцівки.	2	1
5	КРМ при переломах хребта.	2	0,5
6	КРМ при переломах таза.	2	0,5
7	КРМ при вивихах та закритих ушкодженнях.	4	2
8	КРМ при вроджених вадах ОРА.	4	2
9	КРМ при порушеннях постави.	4	2
10	КРМ при запаленнях і дегенеративно-дистрофічних захворюваннях суглобів.	4	2
	Усього годин	28	12

Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1	Патофізіологічні зміни при порушенні діяльності ОРА, характеристика ушкоджень та методи їх лікування. Концепція фізичної реабілітації при порушенні діяльності ОРА.	2	8
2	Обстеження травматологічних та ортопедичних хворих.	6	10
3	КРМ при переломах кісток плечового пояса та верхньої кінцівки.	8	10
4	КРМ при переломах кісток нижньої кінцівки.	8	10
5	КРМ при переломах хребта.	8	10
6	КРМ при переломах таза.	8	10
7	КРМ при вивихах та закритих ушкодженнях.	8	10
8	КРМ при вроджених вадах ОРА.	8	10
9	КРМ при порушеннях постави.	8	10
10	КРМ при запаленнях і дегенеративно-дистрофічних захворюваннях суглобів.	8	12
	Усього годин	72	100

8. Рекомендовані джерела інформації

Базова:

1. Ковалевский Г. М. Травматология и ортопедия: учебник для студентов высш.учеб, заведений/ Г.М. Ковалевский, Л.Л. Лысин, А.В. Гаркави [и др.]; под ред. Г. М. Ковалевского. - 2-е изд. перераб. и доп. - М.: Академия, 2008. - 624 с.
2. Корнилов В.М. Реабилитация больных с переломами костей /М. Корнилов, А.Н. Орлов, Г. И. Корнилов [и др.] // Медицинская реабилитация : руководство / под ред. В. М. Боголюбова. - М., 2007. - Т. 2. - С. 380-409.
3. Лечебная физическая культура: справочник / Єпифанов В.А. - 2-е изд., перераб. и доп. - М.: Медицина, 2001. – 592 с.
4. ЛФК в системе медицинской реабилитации /Под редакцией проф. Каптелина А.Ф. и Лебедевой И.П. М.: Медицина, 1995. - 298 с.
5. Реабилитация посттравматических больных / О. П. Семенова. - Ростов н / Д: Фенікс, 2006. - 240 с.
6. Реабилитация больных и инвалидов / В. Б. Смычек. - М.: Мед. литература, 2009. - 560 с.
7. Реабилитация после переломов и травм / Шаров Д. В., Иванюк А. С. - М.: Эксмо, 2005. - 224 с.
8. Травматологія і ортопедія : підручник для вищих мед. закладів / Є. Т. Склярєнко. – К. : Здоров'я, 2005. – 384 с.
9. КРМ: підручник / В.М.Мухін. – 3-тє вид., переробл. та доповн. - К.: Олімпійська література, 2012. - 488 с.
10. КРМ в травматології: підручник / В.М.Мухін. — К.: Олімпійська література, 2015. - 486 с.
11. Физическая реабилитация: Учебник для академий и институтов физической культуры / Под ред. С.Н.Попова. – Ростов н/Д: Феникс, 1999. - 608 с.
12. Физическая реабилитация при травмах верхних конечностей / И. И. Пархотик. – К. : Олимпийская литература, 2007. – 224 с.
13. Юмашев Г. С. Травматология и ортопедия : учебник / Г. С. Юмашев, С.З. Горшков, Л. Л. Силин [и др.]; под ред. Г.С. Юмашева. - 3-е изд. перераб. и доп. - М.; Медицина, 1990. - 576 с.

Додаткова:

1. Андрійчук О. Я. КРМ хворих на гонартроз. [Текст]: монографія / Ольга Ярославівна Андрійчук. - Луцьк : Волин, нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. - 344 с.
2. Баранов А.Ю. Криогенная физиотерапия / А. Ю. Баранов // Физиотерапия, бальнеология и реабилитация. - 2005. - № 3. - С. 25-31.
3. Башкиров В. Ф. Комплексная реабилитация спортсменов после травм опорно-двигательного аппарата / В. Ф. Башкиров. - М.: Физкультура и спорт, 1984. - 240 с.
4. Боголюбов В.М. Общая физиотерапия : учебник / В.М. Боголюбов, Г. И.

- Пономаренко Учебник, 3-є изд., испр. доп. - М.: Медицина, 2003. -480 с.
5. Бойчук Т. В. Основи класичного масажу / Т. В. Бойчук, А. І. Гриневич. - Івано-Франківськ: Третяк І. Я., 2008. - 104 с.
 6. Вакуленко Л. О. Лікувальний масаж / Л. О. Вакуленко, Д. В. Вакуленко. - Т.: Укрмедкнига, 2005. - 448 с.
 7. Древинг Е. Ф. Травматология : Методика занять лечебной физкультурой / Е. Ф. Древинг. - М.: Познават. кн. плюс, 2002. - 224 с.
 8. Дубровский В.И. Лечебная физкультура и врачебный контроль: учеб, для студентов мед. вузов / В. И. Дубровский. - М.: Мед. информ. агентство, 2006. - 598 с.
 9. Елифанов В. А. Реабилитация в травматологии / В. А. Елифанов, А. В. Елифанов. - М.: ГЭОТАР-Медиа, 2010. - 336 с.
 10. Каптелин А.Ф. Гидрокинезотерапия в ортопедии и травматологии / Л. Ф. Каптелин. - М.: Медицина, 1985. - 222 с.
 11. Каптелин А.Ф. Функциональные нарушения при поражениях опорно двигательного аппарата // Лечебная физкультура в системе медицинской реабилитации: рук. для врачей / под ред. А. Ф. Каптелина, И. П. Лебедевой. - М.: Медицина, 1995. - С. 48-50.
 12. Манынина Н. В. Курортология для всех. За здоровьем на курорт / Н. В. Манынина. - М.: Вече, 2007. - 592 с.
 13. Марченко О. К. Основы физической реабилитации: учеб, для студентов вузов / О. К. Марченко. - Киев : Олимп, лит., 2012.-528 с.
 14. Осадчих А. И. Трудовая терапия / А. И. Осадчих // Медицинская реабилитация: руководство / под ред. В. М. Боголюбова. - М., 2007.- Т. 1. - С. 507-530.
 15. Полустрев А. В. Теоретические и методические основы восстановления физической работоспособности травматологических больных с переломами верхних и нижних конечностей : учеб, пособие / А. В. Полустрев.- Омск : ОГАФК, 1999,- 150 с.
 16. Попов С. Н. Составление реабилитационных программ / С. Н. Попов // Физическая реабилитация: учебник / под общ. ред. С. Н. Попова. - 4-е изд. - Ростов н / Д : Феникс, 2006. - С. 18-19.
 17. Сосин И.П. Физиотерапия в травматологии и ортопедии / И.П. Сосин, Ю. В. Ланцман. - Томск: Том. ун-та, 1981. - 226 с.
 18. Физические методы в лечении и медицинской реабилитации больных и инвалидов / под ред. И. З. Самосюка. - К.: Здоров'я, 2004. - 624 с.
 19. Фізичні чинники в медичній реабілітації //за заг. ред. Сокрута В. М., Казакова В. М. - Донецьк, 2008. - 576 с.
 20. Essentials of Physical Medicine and Rehabilitation / Walter P. Frontero (Editor), Julie K. Silver. - Philadelphia : Hanley & Belfus, 2001. - 836 p.

Інформаційні ресурси:

1. www.bsmu.anrb.ru
2. www.ejevichka.ufanet.ru
3. www.hsc.utoledo.edu

4. www.kolesow.tltonline.ru
5. www.massazh.hl.ru
6. www.medlinks.ru
7. www.nld.by
8. www.nlm.nih.gov
9. www.pozvonok.ru
10. www.semeistvo.com
11. www.spina5.com.ua

**9. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення,
використання яких передбачає навчальна дисципліна
(за потребою)**

1. Навчальна програма з дисципліни.
2. Робоча навчальна програма з дисципліни.
3. Методичні розробки до практичних занять.
4. Методичні розробки для забезпечення самостійної роботи студентів.
5. Мультимедійні презентації до лекційного курсу.